

ביאורים

בהלכות הקודמות קבע הרמב"ם שלכל ישראל יש חלק לעולם הבא. אפילו לרשעים שעוונותיהם מרובים מזכותיהם. לעומת זאת, לגויים אין עולם הבא. חוץ מחסידי אומות העולם. הרמב"ם ממשיך בהלכות אלו ואומר שיש אנשים מישראל שאין להם כלל חלק לעולם הבא. החטא שעשו פוגם בשורש האמונה ולכן למרות שעשו מעשים טובים, אין הדבר משפיע לטובה לגבי השכר הנצחי בעולם הבא. הרמב"ם בפירושו למשנה, בהקדמתו לפרק חלק, מונה שלושה עשר עיקרי אמונה, והוא כותב שם שאם "יפקפק אדם ביטוד מאלו היסודות הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנותו ולהשמידו". ואילו אם מאמין בהם, אף על פי שהוא רשע, יש לו חלק לעולם הבא.

ואלו הן שלושה עשר העיקרים וכנגדם אותם אנשים שאין להם חלק לעולם הבא שהרמב"ם מונה כאן:

- א. כנגד המינים, שהם אלו שכופרים בחמשת היסודות הראשונים ויש להם הבנה מוטעית באלוקות א. מציאות הבורא - "האומר שאין שם אלוה".
- ב. שהבורא הוא אחד - "האומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר".
- ג. שלילת הגשמות מהבורא - "האומר שיש שם ריבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה".
- ד. הבורא קדמון - "האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל".
- ה. רק לבורא ראוי לעבוד - "העובד כוכב או מזל חולתו כדי להיות מליץ בינו ובין ריבון העולמים". כנגד האפיקורסים שהם אלו שכופרים בקשר בין הבורא לנבראים -
- ו. הקשר בין הבורא לנבראים על ידי הנבואה - "האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם".
- ז. נבואת משה רבנו - "המכחיש נבואתו של משה רבנו". כנגד הכופרים בקדושת התורה שבכתב ושבועל פה -
- ח. התורה כולה מן השמים - "האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד".
- ט. נצחיות התורה - "האומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו".
- י. שהבורא יודע מעשה בני אדם - "האומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם".
- יא. שכר ועונש - מי שמומר לכל התורה כולה ורואה רק את מצבם העכשווי של ישראל ושל הגוים הרי הוא כאומר איני מאמין בשכר ועונש, שהרי אם היה מאמין שישראל עוד יקבלו שכר והגויים יענשו על מעלליהם, לא היה הופך למומר.
- יב. יג. אמונה בביאת הגואל ובתחיית המתים - "הכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל".

הרחבות

• אינו גוף ואין לו דמות הגוף

אֵלָא שְׁהוּא גּוּף וְבַעַל תְּמוּנָה. הראב"ד במקום מעיר שאמנם דברי הרמב"ם ביחס לשלילת גשמיותו של הבורא נכונים הם, אך אין זו סיבה לכנות את המאמינים בכך כמינים מכיוון שהתורה שבכתב ושבועל פה מלאה תיאורים גשמיים ביחס לבורא ומכאן המקום לטעות.

בספרו "מורה נבוכים" מרחיב הרמב"ם בעניין הגשמת האלוהות: "אבל כמו שצריך שיתפשט בהמון ויחנכו הנערים על שהשם יתברך אחד ואין צריך שיעבוד זולתו, כן צריך שימסר להם על דרך קבלה שהשם אינו גוף ואין דמיון בינו ובין ברואיו כלל בדבר מן הדברים" [חלק ראשון פרק ל]. "ודע שאתה כשתאמין הגשמה או ענין מעניני הגשם, שאתה מקנא ומכעיס וקודח אש וחמה, ושונא ואויב וצר, יותר קשה מעובדי ע"ז מאד. ואם יעלה בדעתך שמאמין ההגשמה יש לו התנצלות בעבור שגדל עליה או לסלכותו וקוצר השגתו, כן ראוי שתאמין בעובדי עבודה זרה שהוא לא יעבוד אלא לסלכות או מפני שגדל על זה מנהג אבותיו בידינו" [שם פרק לו]. "אונקלוס הגר שלם מאד בלשון העברית והארמית. וכבר שם השתדלותו בסלוק ההגשמה, וכל תואר יתארהו הכתוב שיביא אל הגשמות יפרשהו כפי ענינו" (שם פרק כז, וכן במקומות רבים נוספים).

שאלות לדין

- א. כיצד זה משווה הרמב"ם מינים, אפיקורסים וכופרים, לבעל לשון הרע? מדוע חטאו כל כך המור?
- ב. האם כל חילונית בדורנו שאינו מאמין בתורת משה או בתורה שבעל פה הוא אפיקורוס?

וְאֵלֹהֵי שָׁאִין לְהוֹן חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, אֵלָא נִכְרְתִין וְאוֹבְדִין וְנִדְוָנִין עַל גְּדֹל רִשְׁעָם וְהִטְאָתָם לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: הַמִּינִים, וְהָאֶפִיקוֹרוֹסִים, וְהַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְהַכּוֹפְרִים בַּתְּחִיַּת הַמֵּתִים, וְהַכּוֹפְרִים בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל, וְהַמְשַׁמְדִים, וּמַחְטִיאֵי הַרְבִּים, וְהַפּוֹרְשִׁים מִדְּרָכֵי צְבוּר, וְהַעוֹשֵׂה עֲבֻרוֹת בְּיַד רַמְהָ פְּרַהֲסִיא פִּיהוּנְקִים, וְהַמּוֹסְרִין, וּמִטְיָלֵי אִימָה עַל הַצְּבוּר שְׁלֵא לְשֵׁם שְׁמַיִם, וְשׁוֹפְכֵי דָמַיִם, וְבַעֲלֵי לְשׁוֹן הַרַע, וְהַמוֹשֵׁף עַרְלָתוֹ.

ז חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּכְרְאִים מִינִים: הָאוֹמֵר שְׁאִין שָׁם אֱלֹהִים וְאִין לְעוֹלָם מְנַהֵג, וְהָאוֹמֵר שִׁישׁ שָׁם מְנַהֵג אֲבָל הֵם שְׁנַיִם אִו יִתְר, וְהָאוֹמֵר שִׁישׁ שָׁם רְבוֹן אֶחָד אֵלָא שְׁהוּא גּוּף וְבַעַל תְּמוּנָה, וְכֵן הָאוֹמֵר שְׁאִינוּ לְבַדּוֹ רֵאשׁוֹן וְצוּר, לְכַל, וְכֵן הַעוֹבֵד אֱלֹהִים וְזִלְתּוֹ כְּדִי לְהִיֹּת מְלִיץ, בִּינוּ וּבִין רְבוֹן הָעוֹלָמִים - כָּל אֶחָד מִחֲמִשָּׁה אֵלֹהִים מִיּוֹ.

11 שְׁלִשָּׁה הֵן הַנִּכְרְאִין אֶפִיקוֹרוֹסִין: הָאוֹמֵר שְׁאִין שָׁם נְבוֹאָה כָּלֵל וְאִין שָׁם מְדַע שְׁמַגִיעַ מִהַבּוֹרָא לְלֵב בְּנֵי הָאָדָם, וְהַמְכַחֵשׁ נְבוֹאָתוֹ שְׁלִמְשָׁה רְבִנוּ, וְהָאוֹמֵר שְׁאִין הַבּוֹרָא יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם - כָּל אֶחָד מִשְׁלִשָּׁה אֵלֹהִים אֶפִיקוֹרוֹס.

22 שְׁלִשָּׁה הֵן הַכּוֹפְרִין בַּתּוֹרָה: הָאוֹמֵר שְׁאִין הַתּוֹרָה מֵעַם יִי - אֶפְלוּ פְּסוּק אֶחָד, אֶפְלוּ תְּבָה אַחַת, אִם אָמַר 'מִשָּׁה אָמַרוּ מִפִּי עֲצָמוֹ', הֲרִי זֶה כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה; וְכֵן הַכּוֹפֵר בְּפִירוּשָׁה, וְהִיא תּוֹרָה שְׁבַעֲלָ פֶה, וְהַכַּחֵשׁ מִגִּידֵיהֶם, כְּגוֹן צְדוּק וּבִיתוֹס; וְהָאוֹמֵר שְׁהַבּוֹרָא חֲחִלִּיף מִצְוָה זוּ בְּמִצְוָה אַחֶרֶת, וְכֵן בְּטִלָּה תּוֹרָה זוּ, אִף עַל פִּי שְׁהִיא הִיְתָה מֵעַם יִי, כְּגוֹן הַנוֹצְרִים וְהַהֲגֵרִים - כָּל אֶחָד מִשְׁלִשָּׁה אֵלֹהִים כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה.

33 שְׁנַיִם הֵם הַמְשַׁמְדִים: הַמְשַׁמְד לְעֵבֶרָה אַחַת, וְהַמְשַׁמְד לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָה. הַמְשַׁמְד לְעֵבֶרָה אַחַת - זֶה שֶׁחֲחִזֵּק עֲצָמוֹ לְעֵשׂוֹת אוֹתָהּ עֲבֶרָה בְּדָדוֹן, וְנִתְפָּרַס בָּהּ וְהִרְגֵּל, אֶפְלוּ הִיְתָה מִן הַקְּלוֹת, כְּגוֹן שֶׁחֲחִזֵּק תְּמִיד לְלַבֵּשׁ שְׁעִטְנָו אוֹ לְהִקְיֵף פָּאָה, וְנִמְצָא פְּאֵלוּ בְּטִלָּה מִצְוָה זוּ מִן הָעוֹלָם אֶצְלוֹ - הֲרִי זֶה מְשַׁמְד לְאוֹתוֹ דְּבָר; וְהוּא שִׁיעֲשֵׂה לְהַכְעִיס. וְהַמְשַׁמְד לְכָל הַתּוֹרָה - כְּגוֹן הַחוֹזֵר לְדַתִּי הַגּוֹיִים בְּשַׁעֲרֵי שְׁגוֹרִין שְׁמֹד, וְיִדְבֵּק בָּהֶן וְיֵאמַר: וְיִמָּה בְּצַע לִי לְהִדְבֵּק בִּישְׁתָּאֵל, שְׁהוּ שְׁפִלִים וְנִרְדָּפִים? טוֹב לוֹ שִׁידְבֵּק בְּאֵלֹהִים, שִׁידְבֵּק תִּקְיָה - הֲרִי זֶה מְשַׁמְד לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָה.

נִכְרְתִין - משכר העולם הבא, ונענשים לנצח. וכמעט כולם מפורטים להלן. **בתחיית המתים** - עיקר מיסודי האמונה. ותחיית המתים היא לגופות, ותחזור נשמת כל צדיק לגופו, ויאכל וישתה וימות לאחר אריכות ימים גדולה (ראה מאמר תחיית המתים של הרמב"ם); והעולם הבא לנשמות (ראה פרק ח). ולא האריך רבנו בביאור האמונה בתחיית המתים, מפני שהיא מעל להיגיון (מאמר תחיית המתים נכתב כתגובה לשאלה זו). **בביאת הגואל** - המשיח. שאינו מאמין בו או שאינו מחכה לביאתו (מלכים יא, 24). **בַּיַד רַמְהָ** בפרהסיא ובפרסום (פ"ח"מ אבות ג, יא). **בִּיהוּנְקִים** - מלך יהודה, שהתלמוד מספר עליו שהרשיע יותר מכל המלכים שהיו לפניו (בבלי סנהדרין ק, ג). **הַמוֹשֵׁף עַרְלָתוֹ** - מושך את עור אברו במזיד כדי שיכסה את העטרה וייראה ערל. ובמקום אחר הכליל רבנו בו גם את מי שלא נימול בילדותו, ואינו מל את עצמו במזיד כשהוא גדול (מילה ג, ח). **הָאוֹמֵר** - לא סתם אמירה אלא קביעה במחשבה. ואין ללמד זכות על המאמין שה' גוף, אף אם נתחנך כך (מו"מ א, ל). **תְּמוּנָה** - תבנית הנראית בחושים (מו"מ א, ג). **צוּר** - מקור (מו"מ א, טו). **מְלִיץ** - מתווך. **מִיּוֹ** - עיקר הוראתו היא: מי שכפירתו במושגי ה'. **אֶפִיקוֹרוֹסִין** - מי שכופר בנבואה ובהשגחת ה'. **מְדַע** - ידע. **תְּבָה** - מילה. **מִגִּידֵיהֶם** - החכמים. **צְדוּק** ו**בִּיתוֹס** - אבות הכפירה בתורה שבעל פה. **וְהַהֲגֵרִים** - בני הגר, המוסלמים. **שְׁעִטְנָו** - לבוש ארוג מצמר ופשתים יחדיו. **לְהִקְיֵף פָּאָה** - לגלח את פאת ראשו (עבודה זרה יב, א). **לְהַכְעִיס** - לא מתוך הנאה חומרית. **שְׁמֹד** - גזרת השלטון לבטל את התורה או אפילו מצוה אחת בלבד (יסודי התורה ה, ג).